

EL PETIT HOSPITAL DE LES ONZE MIL VERGES I LA CAPELLA DE SANTA ÚRSULA, DESPRÉS CONVENT DE L'ORDE DE SANTA CLARA

Anton Pedrós i Puig

Seguirem com dèiem en el quadern 32 d'aquest barri de Sant Magí, en aportar algunes dades dels convents avui desapareguts que segles enrere havien estat presents a Cervera; en aquest número ens esplaiarem sobre la capella de santa Úrsula i el convent i petit Hospital de les Verges (de les Onze Mil Verges). El motiu per cercar informacions d'aquest convent no fou altre que en l'actualitat cerverina dels darrers anys han anat sonant, per bé i per no tan bé, el nom del carrer de Guinedilda de Cervera, abans del General Güell i que més enrere es troba documentat com a carrer i també raval conegut pel nom de les Verges, Francesc Macià, Camí d'Oluja i potser amb els anys i segles, amb altres noms. I a fe que el seu nom ha perdurat en la memòria de moltes generacions cerverines de més de set segles. Dins la Cervera d'una llunyana època, molt més enrere del període universitari, el carrer de les Verges portava a la sortida de la vila fora el portal d'Oluja de les antigues muralles, per arribar on

hi hagué un convent i hospital amb la capella de santa Úrsula, situat en una zona relativament plana que avui s'estén pel costat de la via entre els carrers del Pou Nou i el de Torà i la via del ferrocarril i el carrer Solsona en les altres limitacions. Malgrat totes les suposicions, a Agustí Duran ja no li fou possible endevinar el lloc exacte on estaven situats aquests edificis, ja que l'arribada del ferrocarril va omplir de cases aquella part deserta de la ciutat, capgirant totalment la seva topografia.

I nosaltres hem situat la seva construcció amb una exactitud relativa perquè si ens imaginem aquell indret cerverí sense el pas del tren, sense l'edifici del Sindicat i de terra campa fora el nucli urbà, aquest terreny pla del qual estem parlant podia haver estat més al nord-est doncs en mapes de diferent època, la seva ubicació exacta tampoc coincideix.

El seu nom simple de les Verges deriva de l'original de les Onze Mil

Verges escurçat. En el darrer segle, per imperatiu del temps i de la política, el carrer ha passat per diferents noms com s'ha dit; malgrat tot, el nom original no s'ha perdut del tot i encara dins el nucli urbà actual, es manté, fins que els polítics vulguin, un carrer que ens recorda aquelles institucions religioses i de serveis socials; el carrer actual del Pla de les Verges ens fa creure que seria la ubicació aproximada del convent en coincidir aquesta zona de terrenys plans, l'existència d'aquestes edificacions religioses.

L'hospital de les Onze Mil Verges havia estat fundat a Cervera l'any 1328 per Domènec Aguilar i la seva muller Guilleuma, els quals el dotaren l'església dedicada a Santa Úrsula i les seves companyes per tal d'atendre el culte. Ben aviat, l'Hospital trobà protectors insignes. Ho fou l'infant Joan d'Aragó, patriarca d'Alexandria i arquebisbe de Tarragona que donà al novell hospital unes relíquies d'algunes de les Verges seguidores d'Úrsula martiritzada a Colònia.

Sembla que aquest Infant, juntament amb el seu germà Pere, havia passat per Cervera el 1333. Tot fa creure que la institució, més que hospital de malalts, era aixopluc de pobres vianants i recollida d'orfes. Per això li eren destinats les rendes d'una obra pia dita “dels infants gitats”.

El nom de les Onze Mil Verges del convent de Cervera porta associat el de la seva santa protectora, santa Úrsula de la que recordarem els seus antecedents històrics o llegendaris:

Úrsula (que en llatí vol dir «ossa petita») va ser, d'existir realment, una

noia romana cristiana nascuda potser a Cornualla al segle IV. És venerada com a santa per l'Església catòlica i la seva festivitat és el 21 d'octubre. La tradició que narra el seu martiri no té, però, base històrica i es dubta que realment existís. Per això, va ser suprimida del calendari romà que marca les celebracions que es fan arreu del món catòlic, però es va mantenir el seu culte als llocs on és tradicional i al Martirologi romà, la llista oficial de sants.

La seva llegenda, diu que era una princesa de la Britània romana que, per voluntat del seu pare el rei Donatu de Dumnònia (sud-oest d'Anglaterra), va ser promesa amb un príncep pagà, Conan Meriadoc d'Armòrica (l'actual Bretanya). La jove era de gran bellesa i, en secret, havia consagrat la seva virginitat a Déu, per la qual cosa volia negar-se al matrimoni. En un somni, però, un àngel li va aconsellar que no ho fes, ja que ocasionaria una guerra. Úrsula, llavors, va demanar d'endarrerir el casament durant tres anys, per poder comprendre mentrestant els designis de Déu i esperant que, el promès es convertís al cristianisme i abandonés la idea del casament.

Va organitzar un viatge de pelegrinatge a Roma: va embarcar juntament amb un seguici d'onze donzelles amb mil joves cada una, totes verges i, segons algunes versions, també amb el seu promès. De camí, una tempesta va portar la nau, miraculosament fins a un port gal, i, d'allí, seguint el Rin, van arribar a Colònia, Basilea i, a peu, a Roma. Allà van convèncer el papa Ciríac (d'existència desconeuda) i el bisbe de Ravenna Sulpici, per a unir-se al grup.

Junts van anar cap al nord i, en arribar a Colònia, que estava assetjada pels huns, van ser fetes presoneres i executades, majoritàriament per decapitació. El rei, Àtila en algunes versions, va quedar colpit per la bellesa d'Úrsula i li va demanar que fos la seva esposa. En negar-se va ser assaquetada fins a morir. Les dates del fet varien: les més habituals el situen cap a l'any 383.

Totes les verges van ser enterrades en aquest mateix lloc, que es va passar a conèixer al segle XII com *Ager Ursulanus*. Aquest es va convertir en el principal focus de difusió del culte a santa Úrsula i les onze mil verges per tota Europa. A més, la quantitat de verges martiritzades permetia una difusió de relíquies sense precedents. Malgrat tot, l'excessiu nombre elevat de joves martiritzades, així com la cura de la historicitat del relat i la impossibilitat de determinar la data en la qual la matança hauria tingut lloc, es va girar en contra de la supervivència del culte a santa Úrsula, decaient a partir del segle XVI. Cal assenyalar, a més, el fet que, en els textos més antics conservats, no és santa Úrsula, sinó santa Pinosa qui apareix al davant de la comitiva.

Com a atributs distintius, santa Úrsula sol portar una fletxa, una corona i la palma del martiri. Els cicles iconogràfics centrats en la vida de santa Úrsula daten, principalment, dels segles XIV i XV, essent els dos més importants el que decora el Reliquiari de santa Úrsula, obra de Hans Memling el 1489, conservat en l'Hospital de Sant Joan, a Bruges, i el realitzat entre 1490 i 1496 per Vittore Carpaccio per la Scuola di sant'Orsola, confraria fundada el 1300, avui a la

Galeria de l'Acadèmia de Venècia.

La suposada veracitat d'aquesta llegenda es basa en una inscripció del segle IV o V a l'Església de Santa Úrsula de Colònia, que es deia que havia estat edificada sobre el lloc del martiri de les santes. *La Catholic Encyclopedia* diu que "aquesta llegenda, amb les seves in comptables variants i desenvolupaments cada cop més fabulosos, podria omplir més de cent pàgines. Algunes característiques han estat considerades amb prevenció per autors medievals i, des de Baroni, han estat rebutjats de manera general. Ni Jeroni ni Gregori de Tours s'hi refereixen als seus escrits. No obstant això, Gregori sí que fa menció de la llegenda de la Legió Tebana, a qui s'havia dedicat una església a Colònia. Tampoc l'esmenten altres importants hagiògrafs medievals com Beda, Ado, Usuard o Hrabanus Maurus. Una llegenda similar apareix entre 731 i 839, però el nom de la protagonista no és Úrsula, sinó Pinossa o Vinnosa".

La basílica de Santa Úrsula de Colònia conté les relíquies que suposadament pertanyen a la santa i part de les seves onze mil companyes. Són a la Goldene Kammer (la Cambra Daurada), decorada al segle XVII amb una gran quantitat d'ossos arranjats amb diferents formes i dibuixos cobrint els murs i voltant els reliquiariis en forma de bust o cap. Entre les restes, n'hi ha de nens petits (i fins i tot d'animals), la qual cosa confirma la poca versemblança de la llegenda, tot i que alguns autors medievals com Hermann Joseph, adduïa per a explicar que es tractava de parents de les verges màrtirs. Les relíquies procedeixen d'un cementiri que es va creure que era el lloc on havien

enterrat les màrtirs.

Al Martirologi romà, la llista oficial dels sants venerats per l'Església catòlica Romana, només s'esmenta: "A Colònia, Alemanya, commemoració de les santes verges que acabaren llurs vides en martiri per Crist al lloc on després s'aixecà la basílica de la ciutat, dedicada a la noia innocent Úrsula, que es considera la cap del grup." La festivitat es manté el 21 d'octubre. A Catalunya és una santa amb gran arrelament a la diòcesi de Tarragona, com bé ho prova el fet que l'actual capella del Baptisteri de la catedral tarragonina fos des de 1335/40 fins a 1820, aproximadament, la de santa Úrsula i les Onze mil verges. A la ciutat de Valls el reliquiari d'Úrsula que conserva l'església arxiprestal de Sant Joan està datat entre 1348/51, en època gòtica.

El bisbe de Tortosa, Jaume Sitjó, nascut a Valls, ofrenà el reliquiari amb una mandíbula de santa Úrsula, per a ser venerada. La primera notícia documental es remunta al Llibre de l'Arxiu Parroquial (1353). Mossèn Mateu Veia demana als jurats de la vila, l'ajuntament de l'època, les claus de l'armari on es guardava el reliquiari, per exposar-lo a la veneració dels fidels. Encara es conserva i s'exposa als fidels cada any durant l'ofici dedicat a santa Úrsula el 21 d'octubre o el diumenge posterior.

Sí que existia una tradició antiga a Colònia, cap al segle V, que hi havia hagut unes joves màrtirs, però el seu nombre era entre dos a onze noies. El nombre d'onze mil no es dona fins al segle IX i sembla que es deu a algun error de lectura de les fonts. Podria haver estat per la confusió

entre el nom propi d'una de les noies, *Undecimillia* o *Ximillia*, que coincideix amb el nom llatí del nombre onze mil. Una altra versió suposa que la inscripció abreviada "XI. M. V.", que vol dir "onze màrtirs verges", va ser erròniament interpretada com a nombres romans, llegint-la com a "onze mil verges". Un autor del segle XI diu que l'error prové del fet que, en trobar unes relíquies, una anotació deia que eren d'una noia anomenada Úrsula, que tenia onze anys: en llatí *undecimilia*, que va ser llegit com a *undicimila*, que és onze mil.

Josep Baucells fa referència al culte que les 'Onze mil verges' havia tingut a Catalunya i esmenta que s'havia estès per diverses ciutats, com Vic, Cervera i Lleida i, especialment, a Barcelona on el bisbe Arnau de Gurb va fer edificar una capella en el seu honor, el 1268. Així mateix, esmenta com "la devoció augmentà a partir del 1330, quan arribà a Barcelona el cap de santa Agonilla, una d'aquestes verges; més tard arribaren els caps de les santes Digna, Benigna (1356) i Lefana (1417)".

A Valls és ben destacada la devoció per la Santa i va ser declarada copatrona per l'arquebisbe de Tarragona a petició de la corporació municipal el 1658. A Tortosa es venerava santa Càndia o Càndida, que era una de les onze mil verges que van acompanyar Úrsula, i la seva companya santa Còrdula. La festa de les Onze mil verges se celebra a Tortosa l'endemà, 22 d'octubre. Santa Càndida era invocada contra el mal de cap i les inflamacions de coll. La devoció arrenca del 6 d'abril de 1351 per la concessió de part de l'arquebisbe Guillem de Colònia

d'una important relíquia a la catedral de Tortosa; hi tenia capella pròpia, a l'antiga sala capitular. Aquest reliquiari era dut en processó pels carrers de la ciutat i s'acabava amb llums i focs i diverses ballades. Cal destacar també, que a Calaf mantenen devoció per Santa Calamanda, una altra de les suposades Onze Mil Verges.

De la devoció i culte de Cervera a Santa Úrsula, se'n troben pocs detalls i pels antecedents descrits, el monestir, capella o ermita, que se suposa que seria construïda a les acaballes del segle XII o començament del XIII, no devia ser de grans dimensions ni d'una comunitat de religioses nombrosa.

La seva estada a Cervera no deuria ser massa llarga ja que el 1349, arribaren a Cervera unes monges menorettes i els fou donat per alberg momentani la capella dita de les Onze Mil Verges on no els degué ser fàcil trobar un mínim de comoditat ni dins la rigorositat de la regla i malgrat algun llegat testamentari que els arribà al llarg dels anys, el monestir no eixia de la pobresa ni aconseguia allunyar el risc d'enrunament, fet que va fer que el 1372 demanessin el seu trasllat a altres cases de l'orde.

L'any següent fou procurada una solució millor fent que el consell de ministres dels frares menors, les monges de Santa Clara fossin mudades a l'indret on més endavant s'aixecaria l'Hospital de Castelltort i la Universitat. La construcció del nou monestir es va portar a terme gràcies a la voluntat de Bernat Berenguer Llopart, senyor de Montcortès.

La vida de la comunitat fou sempre

molt fràgil fins que el 1594 es va extingir a causa de la mort de l'única monja que hi havia. Anteriorment, el 1467 havia arribat a aquell sector de la ciutat la comunitat de franciscans que havia perdut el seu convent arran de la guerra, compartint espais amb l'hospital de Castelltort. La desaparició de les clarisses va facilitar la solució temporal als inconvenients, ja que finalment, el 1592, l'antic convent franciscà passaria a mans dels mínims de Sant Francesc de Paula i el monestir de les clarisses l'ocuparia l'hospital. El 1603 es van fer obres en aquella església, però l'edifici fou enderrocat i aquell espai es trasbalsaria per poder aixecar la nova Universitat, de la que es va posar la primera pedra l'any 1718.

Un costum arrelat...

Publicació El Nacional. Míriam Díez - Barcelona. Diumenge, 8 d'agost de 2021.

La primera dona que va redactar una regla religiosa va ser Clara d'Assís. És la santa patrona de la televisió i segles després de la seva mort hi ha més de mil convents pel món seguint la seva intuïció. Clara era d'Assís (1193-1253), noble i rica, és l'única dona que va escriure una regla de vida per a dones que encara és vigent. La mare, de nom Ortolana, era molt creient i devota, havia fet peregrinacions a Terra Santa i va ser decisiva en la formació religiosa de la seva filla. Clara va rebutjar matrimoni, i el dia que va sentir a sant Francesc d'Assís predicar, va anar a parlar amb ell. A la vida, aquests moments de fulguració interna no es viuen cada dia. De fet, es va escapar i el va seguir. Aquest va ser l'inici

d'un sodalici espiritual i humà de gran volada. Quan decidí dedicar-se a la vida religiosa, primer va viure a comunitats benedictines, i finalment es va refugiar al convent de sant Damià on juntament amb Francesc cofunden les clarisses o l'Orde de Germanetes Pobres de Santa Clara. Pobresa, humilitat, naturalment pregària i rebuig dels luxes. Santa Clara, que va morir l'11 d'agost a cinquanta-nou anys, és patrona de les telecomunicacions perquè segons explica la llegenda, una nit de Nadal, no va poder assistir a missa, ja que estava malalta i postrada al llit. Però no va caler, perquè va tenir una visió i va assistir a la missa en diferit. Així que el 1958, quan buscaven una patrona per a la televisió, ho van tenir clar: Clara. També es coneix santa Clara i els monestirs de les clarisses per la tradició dels ous i les núvies.

Tradicionalment es pensa que oferir ous a santa Clara la vetlla de la festa nupcial és perquè la santa intercedeixi per tal que no ploqui el dia del casament, però la realitat és menys meteorològica i més pràctica: se la invoca perquè el matrimoni vagi bé, no només per tal que el dia del casament no ploqui. A la santa se la reconeix perquè sol dur un bàcul (com els bisbes) i una custòdia. De vegades també duu un lliri com a símbol de virginitat. A Catalunya hi ha diverses fraternitats de clarisses, dones que viuen en simplicitat i desapropiació de béns temporals.

Una austeritat que interpel·la i que està molt prop de la natura. No en va, sant Francesc és considerat el sant de l'ecologia, i santa Clara no n'és llunyana. Clara és un nom preciós: en

tenim comptabilitzades 10.192 dones a Catalunya, segons l'Idescat. Clara va desobeir i va viure a l'ombra de sant Francesc, i ho va fer seguint la moció interna que la va impulsar a dir que no a la trajectòria que li venia marcada per naixement. La complicitat d'aquesta dona amb sant Francesc no es pot destriar del llegat del pobre d'Assís. Sant Francesc va ser qui era perquè Clara es va creuar en el seu camí. S'ha dit sempre que no hi hauria clarisses sense Francesc. Cronològicament és cert. Però no hi hauria franciscans sense Clara: espiritualment, també és un fet incontestable.

Bibliografia:

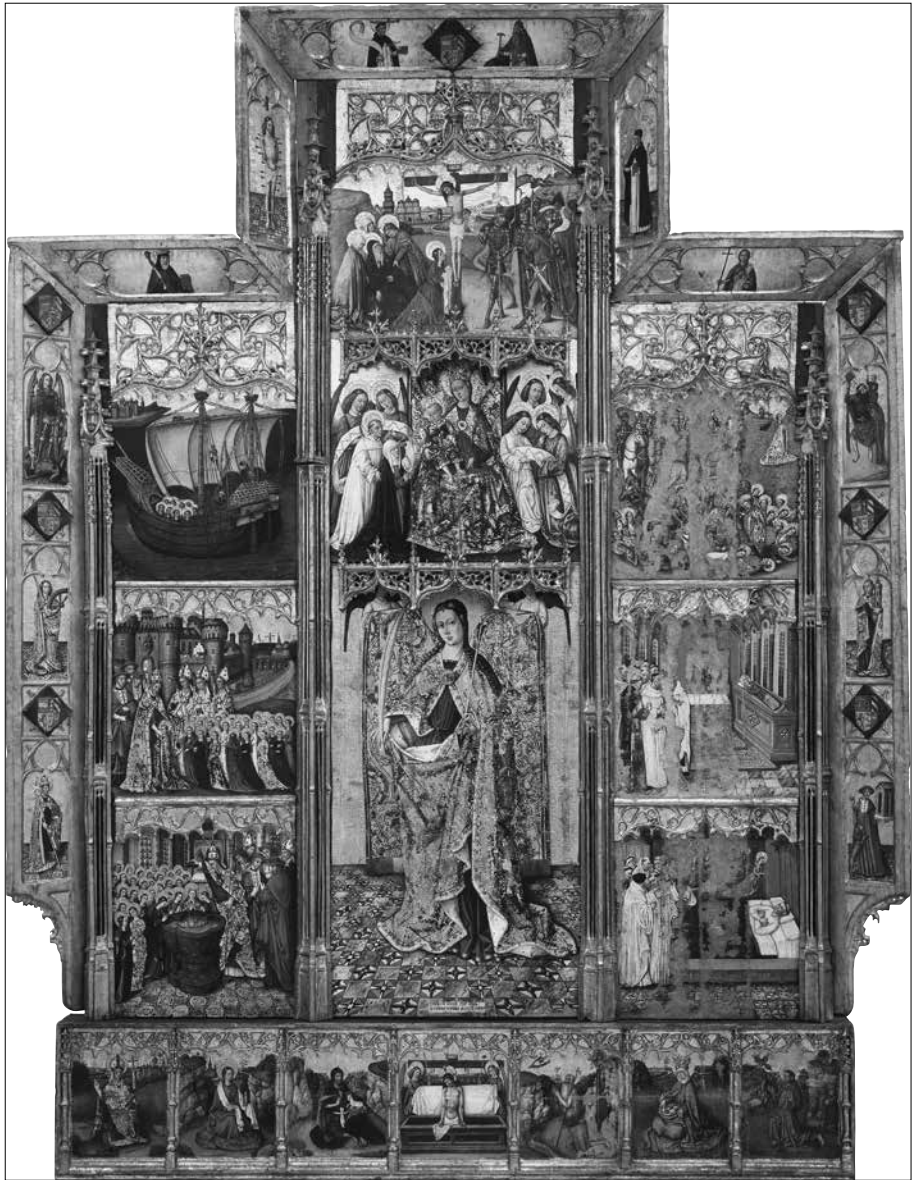
BAUCELLS, Josep "Onze Mil Verges, les". Gran Enciclopèdia Catalana, 1986-89.

DURAN I SANPERE, Agustí. *Llibre de Cervera*. 1977.

GENÉ I CAPDEVILA, Ramon. *Monestirs, esglésies i capelles de Cervera*, Quaderns Barri de Sant Magí, Núm. 20. (2010). pp. 117-125.

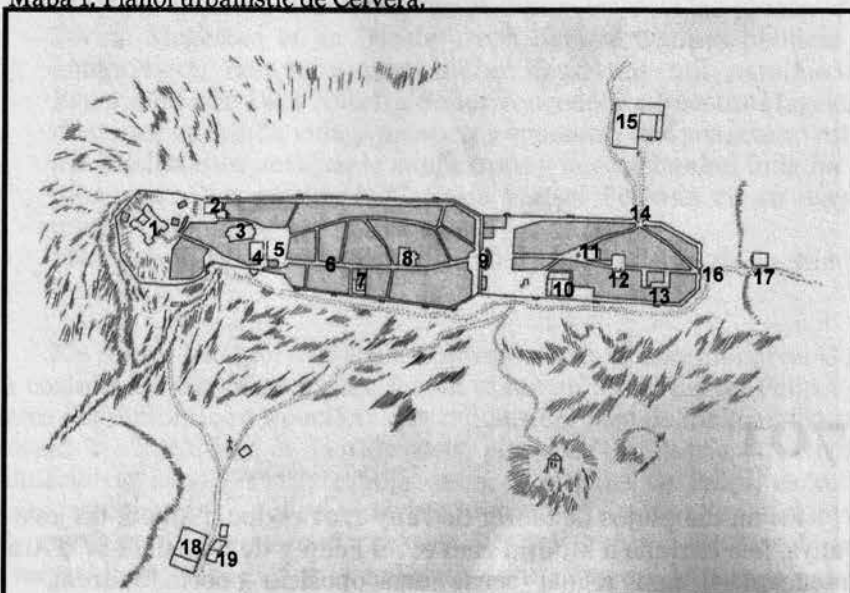
SALSENC I OLLÉ, Mercè. *Cervera durant la Gerra de Successió (1700-1714)*. 2019.

Articles i resums variats de Wikipedia.

Retaule de Santa Úrsula i les Onze Mil Verges.
Pintura de Joan Rixach del 1468.

Mapa 1. Plànol urbanístic de Cervera.

1. Castell
2. Convent de Sant Domènec
3. Església Parroquial de Santa Maria
4. Paeria
5. Plaça Major o del Blat
6. Carrer Major
7. Col·legi dels Pares de la Companyia de Jesús
8. Convent de Sant Agustí
9. Portal de Santa Anna
10. Convent de Sant Francesc de Paula
11. Pou i Església de Sant Miquel
12. Hospital
13. Església de Sant Antoni
14. Portal dels Caputxins
15. Convent dels Capuxins
16. Portal de les Verges
17. Església de les Verges
18. Hostals Baixos de Jesús
19. Convent de Sant Francesc d'Assís.

Font: elaboració pròpia. Com a base: el plànol militar de Cervera de començaments del segle XVIII de la Col·lecció de mapes i plànols de l'ACSG.

Imatge del llibre de Mercè Salsench.